

UPPSALA
UNIVERSITET

Konsten av Mödraskap

En studie av fyra verk om mödraskap av konstnärerna Anna Sjädhall
och Monica Sjöo

Konstvetenskapliga institutionen
Konstvetenskap C- konstvetenskaplig teori och metod
HT 2023
Författare: Alva Karlsson Ling
Handledare: Oskar Nordell

Abstract

Uppsala Universitet

Konstvetenskapliga institutionen

Engelska Parken, Thunbergsvägen 3H Box 630, 75238 Uppsala

018-4712887

Titel: Konsten av Mödraskap: En studie av fyra verk om mödraskap av konstnärerna Anna Sjödahl och Monica Sjöö

Title: The art of Motherhood: A study of four works about motherhood by artists Anna Sjödahl and Monica Sjöö.

Author: Alva Karlsson Ling

E-mail:

Bachelor's thesis: Fall Term 2023

Supervisor: Oskar Nordell

Examinator:

This essay examines four artworks by Swedish artists Monica Sjöö and Anna Sjödal, which depicts motherhood from the 1970s to 1980s. With purpose to investigate what the artworks and the artist lives can tell about being a mother, woman, and female artist during the aforementioned time in Sweden. The theoretical framework used in this essay to grasp the concept of motherhood has been the theory from author and poet Adrienne Rich's book *Of Woman Born* from 1976. As both artists were active in multiple feminist and humanitarian organisations during the time which relates to the works, these movements are also explored to give context of the time. The analysis is a qualitatively one, and aims to decode the symbols in the works to see what it can tell about the time they were made in, therefore semiotics based on Charles Sanders Peirce's method of Index, Symbols, and Icons will be used. The study finds the artists mostly depict the ambivalent and challenging experiences of being a mother, housewife, worker, and a creative all at the same time, ranging from singular moments, to a global and cosmic scale.

Key Words: *Anna Sjödahl, Monica Sjöö, semiotics, motherhood, feminism, second wave feminism, Sweden, Great Britain, patriarchy.*

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	4
1.1 Syfte och frågeställningar.....	4
1.2 Material, urval, och avgränsningar.....	5
1.3 Teori.....	6
1.4 Metod.....	8
1.5 Forskningsöversikt.....	9
1.6 Disposition.....	11
2. Bakgrund.....	12
2.1 Sverige, mamman, och konstnären.....	12
2.2 Anna Sjödahl.....	13
2.3 Monica Sjöö.....	13
3. Undersökning.....	15
3.1 Birth and the struggle for liberation.....	16
3.2 Barbros drömmar.....	20
3.3 Konstnären som tonårsmorsa.....	24
3.4 Rebirth from the motherpot.	28
4. Diskussion och slutsatser.....	31
5. Sammanfattning.....	34
6. Litteraturförteckning.....	35
Trycka källor.....	35
Digitala källor.....	36
Bildförteckning.....	37

1. Inledning

Sedan jag kan minnas har Skövde konstmuseum haft konstnären Anna Sjädhals verk i dess basutställning. När jag besökte museet sommaren 2023 med nya ögon började jag undra vad som fått Sjädhall att skildra mammorna där dem i stort sett alltid ser missnöjda ut? När jag läste mer om ämnet fann jag Sjädhals koppling med svensk-brittiska konstnären Monica Sjöo, som likt Sjädhall ofta skildrade kvinnan och mammans olika roller i världen. Tillsammans höll **de** en utställning 1975 som blev en av de största feministiska konstutställningar i landet av sin tid.¹ När jag läste mer om dessa två konstnärer, fann jag att inte mycket forskning finns om just deras skildringar av mammor, hur eller ens om de är kopplade med verkens uppkomst eller konstnärernas samtid. Denna uppsats kommer alltså att undersöka deras verk som skildrar mammor, samt konstnärernas liv under 70-80-talet, för att se vad de kan säga om mödrskapet i Sverige under denna tid.

1.1 Syfte och Frågeställningar

Syftet med denna uppsats är att genom konstnärernas verk och personliga liv först och främst se hur Sjöo och Sjädhall skildrar mödrskapet. Genom denna inblick i deras liv och verk, hoppas jag få en inblick till förbindelsen mellan mödrskapet, den feministiska rörelsen, samt konstnärsrollen för kvinnan i Sverige under 70-och 80-talet. Frågeställningarna för denna uppsats är:

- Hur skildrar konstnärerna mödrskap?
- Vilket syfte fyller skildringen av mödrskapet i verken?
- Vad kan konstverken säga om mödrskapet under 70-80-talet i Sverige?

¹ Amy Budd. Jo Widoff. *Monica Sjöo: The Great Cosmic Mother*. Stockholm: Moderna Museet, 2023. Sida 29.

1.2 Material, Urval, och Avgränsningar

Kriterierna för valet av konstnärer var att dem ska vara kvinnor, Svenska, mammor, samt aktiva i både konstvärden och den feministiska rörelsen under 70-och 80-talet. Valet av dessa decennier är för att andra feminismen börjar ta fart under det tidiga 70-talet, tagit rot under mitten och den senare delen utav decenniet, till att ha tunnats ut sig under det sena 80-talet, men lämnat efter sig olika grenar av rörelsen, samt gav en större plattform för kvinnor att yttra sina politiska och sociala åsikter.² Uppsatsen avgränsas till svenska konstnärer då det begränsade omfånget och fokuset av arbetets natur inte tillåter flera olika länders historiska kontext och den fördjupning det skulle kräva, dock var Monica Sjöo aktiv utanför Sverige och kommer fungera som en ingångspunkt för att placera Sverige i ett rumsligt kontext med Europa.

Just Sjödahl och Sjöo valdes dels för att de mötte dessa kriterier, men även för att de mötte vägar under sina liv, och hade en gemensam utställning i Lund 1974 kallad "Kvinnoliv".³ Deras engagemang om kvinnokampen uttrycktes på olika sätt och olika platser, vilket kommer ge uppsatsen ett större omfång om ämnet. Anna Sjödahl (1934-2001) var engagerad i den feministiska rörelsen under hennes livstid, verken hon skapade handlade ofta om könsroller och familjelivet. Monica Sjöo (1938-2005) var aktiv i en mer spirituellt och eko-feministisk gren utav rörelsen och bedrev sitt arbete ibland annat Sverige, Storbritannien, och USA.

För att underlätta analysdelen kommer konstverken som ska undersökas alla vara oljemålningar på duk, två från vardera konstnär. Utav Sjödahls verk kommer *Barbros drömmar* från 1973, och *Konstnären som tonårsmorsa* från 1979 att undersökas. Av Sjöos verk är *Birth and the Struggle for Liberation* från 1970, och *Rebirth from the Motherpot* från 1986 valda. Just dessa verk är valda för att de skildrar barn och mamma i olika perioder av deras liv, samt att de befinner sig i olika situationer. Denna uppsats kommer undersöka verken kvalitativt, därav två konstnärer och fyra verk. Två konstnärer ger en tillräckligt stor bredd för att få in olika perspektiv om tiderna och platsen, men problematiken med en kvalitativ undersökning om mödrskapet är att bara ett få par perspektiv om denna tid och roll kommer undersökas.

² Elisabeth Elgán, "Att ge sig själv makt" *Grupp 8 och 1970-talets feminism*. Göteborg: Makadam, 2015. Sida 291.

³ Anna Sjödahl, Paulina Sokolow, Per Bergström *Anna Sjödahl: Liljevalchs konsthall: [23 januari-28 februari 1999]* Stockholm: Liljevalchs konsthall, 1999. Sida 103

Mödrskapet är en individuell upplevelse, därav kommer många röster och åsikter från denna tid och plats bli utelämnad på grund av begränsningarna som tillkommer med en C-uppsats, därav kommer mödrskapet som sak undersökas vara hetero-och-cis-normativt för att avgränsa omfattningen av dess definition, samt att det inte är relevant till just denna uppsats.

1.3 Teori

Då denna uppsats handlar om att undersöka mödrskapet, kommer det fungera som ett teoretiskt begrepp. Mödrskap kan definieras som kontakten en mamma har med sitt barn. Detta är dock inte tillräckligt för ett teoretiskt begrepp i sig själv. Denna relation existerar inte i ett vakuum, utan kvinnans kropp, sinne, och hennes barn har genom historien varit styrda genom sociala och politiska lagar, vilket är något jag vill få med i begreppet och definitionen utav mödrskapet.

Jag har funnit essäer, artiklar, manifesten, böcker, och ett svenskt feministiskt proggband om definitionen och rollen utav mödrskapet genom ett feministiskt perspektiv. I Betty Friedans *The Feminine mystique* (1963) beskriver hon om den antagelse att en riktig kvinna inte vill skaffa jobb eller utbilda sig, utan lever sitt bästa liv genom att ta hand om sina barn, hushållet och mannen. Friedan tar upp dessa frustrationer och bryter ner dem i sin bild och uppmanar kvinnor att söka uppfyllelse i andra platser utanför hemmet.⁴ I Elaine Glaser bok *Motherhood; A Manifesto* (2021) menar Glaser att mödrskap är att släppa hennes egna identitet, vad hon vill och känner är arbiträrt, då hennes barns och omvärldens behov av vad mamman behöver göra ses som viktigast. Sociala regler vad en kvinna ska göra under graviditeten och efter graviditeten gör henne dömd, nästintill hatad av utomstående blickar om hon inte följer dessa regler.⁵ Angående de svenska kvinnornas röster om mödrskapet under 70-80-talet finns det första svenska tjejbandet "Röda bönor" tidigare kallad "grupp 8:s sånggrupp" som bildades 1973 i Lund.⁶ I låtar som "Vaggsång" "Sången mot familjen" och "Sången om kvinnans otäcka roller" sjunger bandet bland annat om hur fantastiskt det är att vara en mamma, men även frustrationerna att bringa in ett barn i ett samhälle där mamman inte har samma rättigheter och

⁴ Betty Friedan. *The Feminine Mystique*. Harmondsworth: Penguin, 1965.

⁵ Elaine Glaser. *Motherhood: A Manifesto*. London: Fourth Estate, 2021.

⁶ Ingrid. *Röda Bönor*. Kulturportal Lund. 1 Maj 2021. <https://kulturportallund.se/roda-bonor/>, Hämtad 16/12-2023.

inflytande som en man, och som har mindre än ideala könsroller förutbestämda för barnet.⁷ Även om detta inte är några akademiska texter, ger det en inblick i hur den socialistiska feministiska rörelsen såg mödrskapet under konstnärernas samtid.⁸

Då dessa skrifter och sångtexter kommer till olika slutsatser om definitioner av mödrskapet och dess framtid, har jag funnit att den överliggande konsensus bland dem är att mödrskapet är en personlig upplevelse och inblick för varje individ som är mamma. Att rollen som mamma kan helt ta över hela kvinnans identitet samt att dess definition genom historien har blivit format och institutionaliserat utav patriarkatet.

I författaren och poeten Adrienne Rich bok *Of Woman Born- Motherhood as experience and institution* från 1976 poängterar hon många delar utav de tidigare författarna och kvinnornas teorier och filosofier om mödrskapet. I denna bok berättar Rich om mödrskapets historia och kvinnans roll har påverkats utav det patriarkala samhället, samt hur intersektionalitet påverkar mödrskapet utifrån ett feministiskt men också personligt perspektiv. Hon förklarar hur kvinnan sen tidig barndom har blivit uppfostrad att se mödrskapet som den slutgiltiga destinationen, det sista steget av en flickas förvandling till en riktig kvinna.⁹ Världen idag är uppbyggd av en historia där män har haft de överväldigande största maktpositionerna, detta har lett till att i stort sett alla aspekter utav samhället är byggt av och för män, menar Rich. Hon är den enda som kan bära och producera barn och är därmed en viktig del utav att samhället ska fortsätta expandera och frodas, hennes kropp och reproduktiva organ är inte fullt hennes att bestämma utöver, utan en produkt institutionaliserad utav patriarkatet. Patriarkatet har byggt upp bilden av kvinnan som emotionell och svag gentemot mannen som ska ses som den mer intellektuella och starka varelsen. Hennes bidrag till samhället är att föda och ta hand om barn, hushåll, samt mannens behov så att han kan fokusera på sitt arbete. Rich kommer till slutsatsen att mödrskapet är en personlig upplevelse, men utomstående faktorer som patriarkatet tvingar in kvinnan i en viss roll där det blir svårt att tänja på dessa gränser och hitta ens egen identitet som både mamma och person.

⁸ Det är möjligt att bandet kom i kontakt med Sjöös och Sjödahl verk, då en av konstnärernas gemensamma utställningar skedde i Lund 1974.

⁹ Adrienne Rich. *Of woman born: motherhood as experience and institution*. Northon paperback edition. New York: W.W. Northon & Company, 2021. Kapitel 1: Anger and tenderness, sida 7-8.

Då boken är från 1976 är delar av Rich teori utdaterad då hon antyder i *Of Woman Born* att livmodern, mens, och att föda barn är vad som gör en kvinna, vilket har lett till att hennes verk har använts som referens i flertal transfobiska artiklar och böcker.¹⁰ Om hon var transfobisk, inte tillräckligt utbildad över ämnet, eller en produkt av sin tid då förståelsen av transidentiteter inte var lika förstådd som idag går det inte att helt säkerställa. Samtidigt som hennes verk har stöttat transfobisk retorik, samt att hon var väninna med författaren till boken *The Transsexual Empire: The making of the She-Male*, vill jag inte utelämna det positiva hon lämnade efter sig. Rich teorier om essensen av kvinnan kommer alltså inte att användas i denna uppsats, i stället kommer de mer nya teorier som nämnts ovan att användas i utbyte mot de bortvalda delarna av Rich teorier.

Begreppet av mödrskapet kommer alltså utgå ifrån Rich teorier och forskning om mödrar som utgångspunkt med de mer moderna teorier som tidigare nämnts som stöd, mödrskapet kommer alltså definieras i denna uppsats som identiteten en kvinna har som förälder - en personlig upplevelse, samt utomstående faktorerers påverkan på identiteten- som lagar, könsnormer, och social påverkan.

1.4 Metod

I undersökningen kommer jag använda mig utav semiotiken, antologin *Semiotik: Teoretiska tillämpningar i konstvetenskap* av Malin Hedlin Hayden och Sonya Peterson från 2022 har varit till stor hjälp för att fördjupa sig i den semiotiska teorin och metoden då antologin både presenterar olika semiotiska teorier, samt presenterar hur en använder sig utav dem inom konstanalys.¹¹ Semiotik är studien om tecken och hur de kommunicerar mening. Ett tecken definieras inom semiotiken som en begriplig form utav kommunikation, vilket kan vara bland annat ord, rörelser, och bilder. Viktiga termer inom Semiotiken är denotation och konotation. Denotation är den bokstavligen meningen av något, ett svar en skulle hitta i Svenska akademiens ordbok, medan konotation är något som associeras med samma ord, konotationer kan variera mellan person till person då de formas efter kulturella och individuella upplevelser enligt

¹⁰ Samhita Mukhopadhyay. *Was Adrienne Rich Anti-Trans?* The American Prospect. April 16, 2012. <https://prospect.org/civil-rights/adrienne-rich-anti-trans/>, hämtad 14-12-2023.

¹¹ Malin Hedlin Hayden, Sonya Petersson. *Semiotik: Teoretiska tillämpningar i konstvetenskap*. Stockholm: Stockholm University Press. 2022

semiotiken.¹² När semiotik appliceras till konstanalys hittar man tecken och dess denotationer från former, färger, kroppar, kläder med mera, för att sedan gräva ut de kulturella och intellektuella konnotationerna ifrån tecknen för att förstå verkets mening och symbolik. Av de många olika system inom semiotiken som Hayden och Peterson presenterar kommer jag använda mig utav filosofen Charles Sanders Peirces semiotiska metod att dela upp tecken i tre delar: Index, Ikon, och Symbol, då jag har funnit att denna kategorisering underlättar att finna och tolka symbolismen i verken.¹³

1.5 Forskningsöversikt

När det gäller skildringen av mödraskap i konst under den senare halvan utav 1900-talet finns konsthistorikern Andrea Liss bok *Feminist Art and the Maternal* från 2009, som undersöker feministiska konstnärers skildringar av mödraskapet, där hon uppmärksammar att ämnet är ett relativt utforskat, till och med tabu ämne.¹⁴ Hon benämner även hur konstvärlden såg ut för kvinnor och män i västvärlden under 60 till 80-talet. Då Liss forskning överlappar med denna uppsats tema, är hennes forskning mer inriktad på den feministiska konsten och kulturen i USA.

I Den amerikanska konsthistorikern Whitney Chadwicks bok *Women, Art, and Society* (1990) granskar hon ämnena i bokens namn från medeltiden fram till början av 2010-talet för att få en överblick hur kvinnornas och de kvinnliga konstnärernas position i västvärlden har utvecklats genom tiden i skuggan av män.¹⁵ Utöver att boken ger en solid överblick om den kvinnliga konstnärers status i Europa under 1900-talet, dyker även Monica Sjöös moderliga konst upp i ett kapitel.

En till bok jag har funnit användbar är Hettie Judahs *How Not to Exclude Artist Mothers (and other parents)* som utforskar historien om kvinnans roll som både mamma och konstnär.¹⁶

¹² Andrea Kollnitz Mellan konst och kommers: om modefotografiets retorik ur ”Semiotik: Teoretiska tillämpningar i konstvetenskap”. Sida 43

¹³ Hans Hayden *Semiotik: Teoretiska tillämpningar i konstvetenskap..* Sida 131-133

¹⁴ Andrea Liss. *Feminist Art and the Maternal*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 2009.

¹⁵ Whitney Chadwick. *Women, Art, and Society*. 5:e upplagan. London; Thames & Hudson, 2012.

¹⁶ Hettie Judah *How to Not exclude Artist Mothers (and other parents)* London: Lund Humphries i association med Sotheby's Institute of Art . 2022

För att forska djupare i andra vågens feminism i Sverige kommer jag använda mig utav Elisabeth Elgáns *Att ge sig själv makt: Grupp 8 och 1970-talets feminism.*(2015) som undersöker andra vågens feminism i Sverige.¹⁷ Samt Anna Nyströms *Konstfeminism: Strategier och effekter i Sverige från 1970-talet till idag* (2005) Som lyfter fram svenska, europeiska, och amerikanska feministiska konstnärer och deras verk från mitten av 1900-talet fram till bokens samtid, i syfte för att upplysa hur konsten var, och fortfarande är, en integrerad del utav den feministiska rörelsen.¹⁸

Katarina Watsteins Macleod, professor i konstvetenskap i Södertörns högskola skriver i hennes artikel *Den obäddade sängen* om Anna Sjödahls liv och hur det var att vara kvinnlig konstnär och mamma under konstnärens samtid.¹⁹ I Artikeln undersöker hon genom Sjödahls liv hur svårt det var att lyckas och tas på allvar som kvinnlig konstnär under det sena 1900-talet, speciellt när hennes verk yttrade privata tankar om livet och mödrskapet.²⁰ I denna artikel benämns även Sjöö som ett exempel för förbisedda kvinnliga konstnärer i den svenska och europeiska konstvärlden. Utöver Macleods artikel finns *Anna Sjödahl: Liljevalchs konsthall: [23 januari-28 februari 1999]* som i samband med konsthallens utställning med Sjödahl skapade denna katalog tillsammans med konstnären som undersöker hennes liv och arbete.²¹ *Monica Sjöö, The Great Cosmic Mother*, utgiven av Moderna Museet är en samling utav Sjöös konstverk, poesi, och feministiska manifest, och presenterar Sjöös verk genom biografiska berättelser.²²

Hennes bok *The Great Cosmic Mother: Rediscovering the religion of the earth* tillsammans med poeten och redaktören Barbara Mor kommer användas för att dyka djupare ner om Sjöös syn på samhället, hennes konst, samt gudinnefeminism genom hennes egna ord.²³

¹⁷ Elisabeth Elgán. *Att ge sig själv makt: Grupp 8 och 1970-talets feminism.* Göteborg: Makadam, 2015.

¹⁸ Anna Nyström. *Konstfeminism: Strategier och effekter i Sverige från 1970-talet till idag.* Stockholm: Atlas, 2005.

¹⁹ Katarina Wadstein Maceloid. *Den Obäddade sängen: Anna Sjödahl och sjuttioalet.* Artikel i *Tillsammans: Politik, filosofi och estetik på 1960- och 1970-talen.* Redigerad av Anders Burman och Lena Lennerherd. Stockholm: Atlas, 2014. Sid 389-416.

²⁰ Wadstein Macleod. 2014. Sida 408.

²¹ Anna Sjödahl, Paulina Sokolow, Per Bergström *Anna Sjödahl: Liljevalchs konsthall: [23 januari-28 februari 1999]* Stockholm: Liljevalchs konsthall, 1999.

²² Amy Budd, Jo Widoff. *Monica Sjöö: The Great Cosmic Mother.* Stockholm: Moderna Museet, 2023.

²³ Barbara Mor, Monica Sjöö. *The Great Cosmic Mother Rediscovering the religion of the earth.* Andra utgåvan 1991. San Fransisco: Harper & Row. Först publicerad 1987

1.6 Disposition

I bakgrunden presenteras situationen för mammor och kvinnor i Sverige under 70-och 80-talet genom dess historiska kontext samt kvinnans plats i konstvärlden under samma tid. Efter det tas den kvinnliga konstnärens position upp, och avslutar med en kort översikt av konstnärerna privata och professionella liv. Undersökningen presenterar målningarna i kronologisk ordning. Först hittas verkens symboler, för att sedan finna symbolernas konnotationer och denotationer med verken och konstnärernas samtid. I diskussionen samlas och bearbetas informationen för att slutligen besvara frågeställningarna och presentera en slutsats.

2. Bakgrund

2.1 Sverige, mamman och konstnären

1934 publicerades boken *Kris i befolkningsfrågan* av paret Alva och Gunnar Myrdal, där argumenterar Myrdal att de låga födelsetalen i landet till viss del berodde på en svårare ekonomisk situation för många familjer på grund av industrialiseringens enorma förändring av samhället.²⁴ Myrdals teorier och förslag skapade stor debatt i den svenska politiken. Man arbetade för att göra det lättare för kvinnor att komma in i arbetsmarknaden så att de kunde bidra till en bättre ekonomisk situation för familjen i hopp om att fler barn skulle produceras. Kvinnor kunde nu inte bli avskedade från sina jobb på grund av giftermål och graviditet, fler dagis öppnades upp vilket gjorde det lättare för kvinnor att hitta och gå till sitt arbete. Trots att kvinnan tog en del av den ekonomiska bördan från sin make, upplevde många kvinnor att arbetet i hemmet inte blev uppdelat, även fast kvinnor nu tog enlast från deras makars arbetsbördan.²⁵

Under 60-talet växtes vad vi kallar den andra vågens feminism i västvärlden. Den största feministiska gruppen i Sverige kallades Grupp 8, till skillnad från andra länders stora feministiska rörelser och grupper som i till exempel Storbritannien och USA, ansågs grupp 8 att vara en stor medspelare i kvinnoförtrycket var det kapitalistiska samhället, och var en tydlig vänsterpolitiskt inriktad grupp.²⁶ Genom Grupp 8 aktioner med bland annat deras tidning *Kvinnobulletinen*, hade gruppen och den socialistiska feminismen en stor betydelse i den svenska kvinnorörelsen under det sena 60-talet och framåt.²⁷ ”Det personliga är politiskt” blev en känd paroll inom kvinnorörelsen på 70-talet, även om kvinnor nu hade rösträtt, kunde arbeta, och hade representation inom politiken m.m. var det den sociala maktstrukturen, konventioner och traditioner som kritiserades under denna tid.²⁸ Samtidigt som mer politiska frågor bland annat löneskillnaden mellan män och kvinnor påpekades.²⁹

²⁴ Alva Myrdal. Gunnar Myrdal. *Kris i befolkningsfrågan*. Omtr. Nora: Nya Doxa. 1997. Sida 205.

²⁵ Elgan, 2015. Sida 135

²⁶ Nyström. 2005. Sida 53-54.

²⁷ Elgan. 2015. Sida 285-287.

²⁸ Nyström. 2005. Sida 32-34

²⁹ Elgán. 2015. Sida 24.

Konsten blev en stor del utav andra vågens kvinnorörelse i Sverige. ”Konstfeminismen” är en sammansvetsad och integrerad del utav feminismen, och ska därav inte nödvändigtvis ses som en specifik gren eller urskild företeelse av varken konstvärlden eller feminism.³⁰ Konstvärlden under 60-80-talets tid var fortfarande i stora drag mansdominerad. Dels berodde det på att kvinnan fortfarande var förväntad att bli maka och mamma framför allt annat. Viola Klein och Alva Myrdal skriver i boken *Kvinnans två roller* från 1957: att kvinnor först och främst skulle vara mödrar och efter det yrkesarbetare.³¹ Att kvinnor satsade på mer kreativa yrken som poet, författare, konstnär, fanns det varken tid, resurser, eller social acceptans för om om hon inte hade det bra ekonomiskt ställt. Om hon väl började arbeta, var det vanligt att hon behövde bolla med hemmets uppgifter och barnomsorgen samtidigt som hon försökte ta sig in i konstvärlden, där mannen hade ett enormt försprång. Under det sena 1900-talet ansåg många konstnärer- både kvinnliga och manliga, att en kvinna inte kunde vara konstnär och mamma samtidigt, det var därför inte ovanligt att kvinnor tvingade att skjuta upp att bli mamma- eller överge sin karriär, då de var rädda att de inte skulle tas på allvar.³²

2.2 Anna Sjödahl

Anna Sjödahl föddes 1934 Göteborg och får en borgerlig uppväxt av hennes föräldrar. Hon utexaminerades som teckningslärare vid Konstfack 1958 och fortsatte därefter sina studier vid Kungliga Konsthögskolan 1959-64. Under hennes studietider gifte hon sig med sin första man Bernt Gustaf Sjödahl, födde fyra barn. Hon genomgick skilsmässa och fick ensam vårdnad av barnen 1973.³³ Samma år under hennes utställning *Var dags liv – Mitt Alternativ* kom Sjödahl i kontakt med den feministiska rörelsen, med detta nya kontaktnät tog hon sig till England där hon mötte Monica Sjöö, Hon berättar att Monica var den första målare hon träffat på som intresserade sig för husmorskap-konstnärskap.³⁴ Inte långt efter det publicerar hon tillsammans med Barbro Werkmäster barnboken *Visst kan tjejer-* Som berättar om en flicka som tar inspiration från hennes mammas långa fackföreningsmöten- och bildar ett eget fack i hennes klass då hon inte tycker att flickorna blir lika behandlade som pojkarna.³⁵ Boken är ett exempel på hur Sjödahl ofta inkorporerade genusfrågor in i hennes konst, och i detta fall, med

³⁰ Nyström. 2005. Sida 9.

³¹ Britt-Marie Mystedt, Alva Myrdal, Viola Klein. *Studiehandledning till Kvinnans två roller av Myrdal – Klein*. Stockholm: Tiden, 1957. Sida 70-76

³² Hettie Judah. *How to not exclude Artist Mothers (and other parents)*. London: Lund Humphries. 2022- sida 9-10

³³ Bergström, Sjödahl, Sokolow. 1999. Sida 101-104.

³⁴ Bergström, Sjödahl, Sokolow. 1999. Sida 83-84

³⁵ Anna Sjödahl. Barbro Werkmäster. *Visst kan tjejer-*. 1973. Stockholm: Rabén & Sjögren.

pragmatiska lösningar- som fackbildning, för att lära nästa generation hur man kämpar mot dessa orättvisor.

2.3 Monica Sjöö

Monica Sjöö föddes 1938 I Stockholm, hennes föräldrar konstnärerna Gustav Sjöö och Harriet Rosander. Hon växer upp i Stockholm och Härnösand men rymmer hemifrån till Göteborg vid 16 års ålder 1956 och hamnar i Paris året därefter där hon träffar blivande maken engelsmannen Stevan Trickey. Paret flyttar till och från Bristol och Sverige.³⁶ Under 60-talet föder Sjöö tre söner och tar ett flertal kurser i etsning och skulptur. Under 70-talet blev Sjöö en viktig länk mellan svenska kvinnliga konstnärer och resten av världen då hon blev en prominent konstnär inom den svenska feministiska rörelsen.³⁷ Hon blev en del utav en ny gren utav den feministiska rörelsen under 70-talet, en religiös rörelse som dyrkade efter gamla gudinnerreligioner från bland annat ursprungamerikaner, Asien, Afrika, och det förkristna Europa, vilket hon kallade ”Gudinnefeminism”.³⁸ Även om hennes liv tog henne runt om i världen, fortsatte hon vara aktiv i Sverige med utställningar så som ”Kvinnoliv” samt många andra feministiska aktioner, och var med att koppla feministiska konstnärer i Sverige med resten utav världen.

³⁶ Budd. 2023. sida 163-164

³⁷ Annika Öhrner. Ur *The Great Cosmic Mother*. 2023. Sida 29.

³⁸ Chadwick. 2012. Sida 371.

3. Undersökning

3.1 Birth and the struggle for liberation

Bild 1. *Birth and the struggle for liberation*, Monica Sjöö. 1970. olja på duk.

I mitten av tavlan befinner sig en sol som ramar in en kvinna mitt i akten att föda barn. Runt om dem ser vi ett flertal gestalter. En kvinna hållandes ett vapen, en person med halva ansiktet i skuggor som blickar bort mot mamma och barn. En kvinna med en huvudbonad, samt ett manligt skrev. På den högra sidan ser vi ännu ett ansikte halv dolt i skuggor. En person i en röd tunika och hatt håller en trumma. Ett ansikte eller mask med en öppen mun. En utsträckt hand, samt en kvinna med brunt långt hår, vilket är den enda i tavlan som tittar mot händelsen i solen. Valörerna är skarpa, men intensiteten av färgerna är något nedtonade, exklusive solen och blodet.

Tecknet som en bör börja med i denna tavla är dess titel. Ordet "Birth" denotation går att finna i tavlan med kvinnan mitt i förlossning. Konnotationer ordet födsel/birth bringar är början för inte enbart ett nytt liv, det kan även väcka tankar om en ny period, en nystart, att omdefiniera sig själv bland annat. Denotationen för "The struggle for liberation" eller "kampen för befrielse" är förtryckta som strider för att inte bli förtryckta. Då födsels denotation går att finna i motivet, hur kopplar en "the struggle for liberation" till verket?

Det manliga skrevet vi ser i tavlans hörn är anonymt, vi ser inte hans ansikte eller något karaktäriserande med kroppen. Ett kvinnligt organ befinner sig även i tavlan, till skillnad från det manliga är hela hennes kropp med, därmed ser vi *henne*. Konnotationerna av ett manligt organ med en anonym bärare kan ses som något sexuellt, kanske det är personen som var med och skapade barnet? Men han gömmer sig i bakgrunden och är inte på något sätt eller vis en del utav förlossningen. Ett anonymt manligt skrev kan kopplas med något obehagligt eller obekvämt, en sorts sexuell makt där man inte kan avgöra bärarens intentioner. En grå figur ramar in, eller kanske separerar honom ifrån resten utav tavlan. Figuren är tydligt kvinnlig då man kan se bröst, hon är målad i enbart mörka nyanser utav grå, samt ögonen har inga pupiller, till skillnad från andra figurer med distinkta hudtoner, hårfärger, och livliga ögon. Med detta samt huvudbonaden som verkar vara sammansvetsad med huvudet kan figuren vara en staty. Individens bredvid statyn bär en militärliknande skjorta och vad som antingen kan vara hår eller en militärbasket, ett skarpt ljus lyser dramatiskt upp ena halvan av ansiktet. Jag har inte lyckats identifiera om denna individ ska avbilda en specifik militär som var aktuell under tiden som tavlan skapades. Det går bara att gissa om personen ska representera en individ som kämpar för eller emot friheten. Kvinnan som håller i geväret riktar vapnet ut från tavlan och verkar vara mitt i akten att sikta, eller skjuta något. Konnotationerna ges här att hon inte är någon fara till den gravida kvinnan, istället håller hon bort ett hot ifrån mammans och åskådarens blick. Den grå bakgrunden, avsaknaden av gemensamt ljusperspektiv och storlek konnoterar att alla kroppar inte befinner sig på en och samma plats. De olika gestalterna som befinner sig utanför solen, då kopplingar till precisa samtida händelser inte har kunnat urskiljas till de olika gestalterna som befinner sig utanför solen, tolkas de som en sorts enhetlig representation utav "the struggle" från kvinnan med vapen och personen med militärkostym som konnoterar till krig, det manliga organet som representerar patriarkatet och manligt våld. De olika hudtonerna som *kan* vara en indikation av Sjöös uppmärksammande till kampen utanför den eurocentriska sfären. Den kvinnliga statyn som nickar till Sjöös gudinnereligion, samt det skrikande ansiktet, den oroliga kvinnan, och handen i det högra hörnet, som höjer känslan av oro och aktion i verket.

När Sjöö målade bild 1 bodde hon i Bristol med sina tre barn och sin dåvarande make Andy Judd, Sjöö hade varit aktiv i flertal humanitära rörelse sen ungdomen. 1970 i Bristol grundar hon *The Women's Abortion and Contraceptive Campaign (WACC)*.³⁹ Året innan hade Sjöö varit

³⁹ (Anonym författare) ur *The Great Cosmic Mother*. 2023. Sida 161.

med och format Bristol Women's Liberation, och var även aktiv inom gruppen King Mob som använde dadaismen för att trycka sina skarpa vänsterpolitiska åsikter.⁴⁰ Sjöö var inte enbart inblandad i kvinnans kamp om jämställdhet, utan var engagerad i många andra frågor så som om klimatet, Vietnamkriget, HBTQ+ rättigheter, med mera. Det är tydligt att Sjöö inte bara ville förbättra den västerländska kvinnans tillvaro, hon ville vara med och hjälpa människors tillstånd runt om i världen. När vi kopplar dessa gestalter med Sjöös högst aktiva politiska liv finner vi hur det symboliserar olika kamper som händer runt om i världen, men hur kopplar vi våldsamma kamper med förlossningen som sker inne i solen? Vad är sambandet mellan födsel och kampen?

Födsel är ett återkommande motiv inom Sjöös verk. Efter hennes traumatiska förlossning av sin första son Sean i ett sjukhus väljer hon att föda sitt andra barn Toivo hemma, denna förlossning är en positiv, till och med religiös upplevelse, där hennes uppfattning om kvinnan är något gudalikt och starkt, vilket gick emot helt hur samhället målade upp mödrar.⁴¹ Hon började inse att bilden av den manliga guden som källan till allt liv inom kristendomen inte heller stämde vilket startade hennes utforskning om gamla gudinnerreligioner och gudinnefeminism. Varför befinner sig förlossningen inne i solen? Ur hennes bok *The Great Cosmic Mother* beskriver hon sin syn på solen: Då gamla religioner kopplade solen som en feminin varelse med kraft då solen ger och liv och kraft gentemot hur kvinnor föder och ammar, men har genom tiden förvandlats till en maskulin varelse.⁴² De fortsätter att förklara att den fördynastiska perioden i Egypten var starkt matriarkalt, kvinnor och gudinnor var starkt kopplade med naturen och solen, månggudinnan Osiris skapade solen, men när solguden Ra introducerades omdefinierades Osiris och hennes skapelse av solen glöms bort.⁴³ Denna koppling kvinnan har till naturen tvinar även med tiden inom västerländsk religion och historia. Inom antikens religion kan gudar skapas utan en moder, kvinnor är endast bärare till barnen i sin mage och är inte relaterade med blod, medan männen är den som skapar barnet med sitt frö.⁴⁴ Bilden om den feminina solen, naturen, och gudinnemodern försvinner, kvinnan som förlorar autonomi om sitt barns och sin egen kropp går hand i hand med förlusten av naturgudinnor menar Sjöö och Mor.⁴⁵ För Sjöö är solen en metafor hur ”maskinen” har ändrat solens narrativ från en symbol för kvinnligheten, till ett samhälle som

⁴⁰ (Anonym författare) ur *The Great Cosmic Mother*. 2023. Sida 161-162.

⁴¹ Jill Smith, ur *The Great Cosmic Mother*. 2023. Sida 113.

⁴² Mor, Sjöö. 1991. Sida 260.

⁴³ Mor, Sjöö. 1991. Sida 253-254.

⁴⁴ Mor, Sjöö. 1991. Sida 236.

⁴⁵ Mor, Sjöö. 1991. Sida 262-263

enbart dyrkar en manlig gud och som enbart ser män som skapare av liv, där solen har förvandlats till ännu ett kugghjul i maskinen.

En viktig term inom Sjöös gudinnereligion är ”The machine”, eller ”maskinen” vilket är både beskrivningen för modern teknologi, samt manssamhället som har industrialiserat, institutionaliserat, och systematiserat världen till en kapitalistisk maskin, samt modern teknologi som upprätthåller maskinen. Maskinen är helt fränkopplad från världens och människors förbindelse till naturen och femininet.⁴⁶ Sjöö ansåg att kvinnor och deras förmåga att skapa och växa ett barn är även en del utav maskinen/patriarkatet, likt hur arbetares kroppar används för att producera en vara i en fabrik.⁴⁷

Kvinnan och hennes reproduktiva organ är som tidigare nämnt en del utav ”maskinen” likt allt förtryck runt om i världen. Varför Sjöö var aktiv i så många olika humanitära organisationer var för att hon såg allt i världen som en del och en effekt utav ”maskinen”. Om en skulle ta bort ett kugghjul ur den, som att göra abort mer lättåtkomligt i Bristol, skulle det inte förstöra maskinen utan till slut bytas ut med ett ”finare” kugghjul som kunde hålla längre. Alltså kan ingen fly ifrån maskinen tills alla blir befriade ifrån den.⁴⁸ Kvinnan och hennes barn befinner sig därmed i maskinen som håller henne fast i normer och lagar, men dem är även omfamnade av den bortglömda symbolen för hennes styrka och befrielse.

I *Birth and The Struggle for Liberation* sammankopplar Sjöö den nya feministiska rörelsen som en del utav kampen att förstöra maskinen. Mödrskapet i denna bild är ett hårt politiskt påstående Detta var en ny tid, Monica tog personligen hand om ett nytt liv, demonstrerade för en värld som bara ökade med konflikt och förtryck under tiden, kvinnorörelsen som börjad ta eld och Sjöös nyfunna spiritualitet och koppling med hennes femininet.

⁴⁶ Mor, Sjöö. 1991. Sida 358-360.

⁴⁷ Mor, Sjöö. 1991. Sida 358-359.

⁴⁸ Mor, Sjöö. 1991. Sida 371.

3.2 Barbros Drömmar

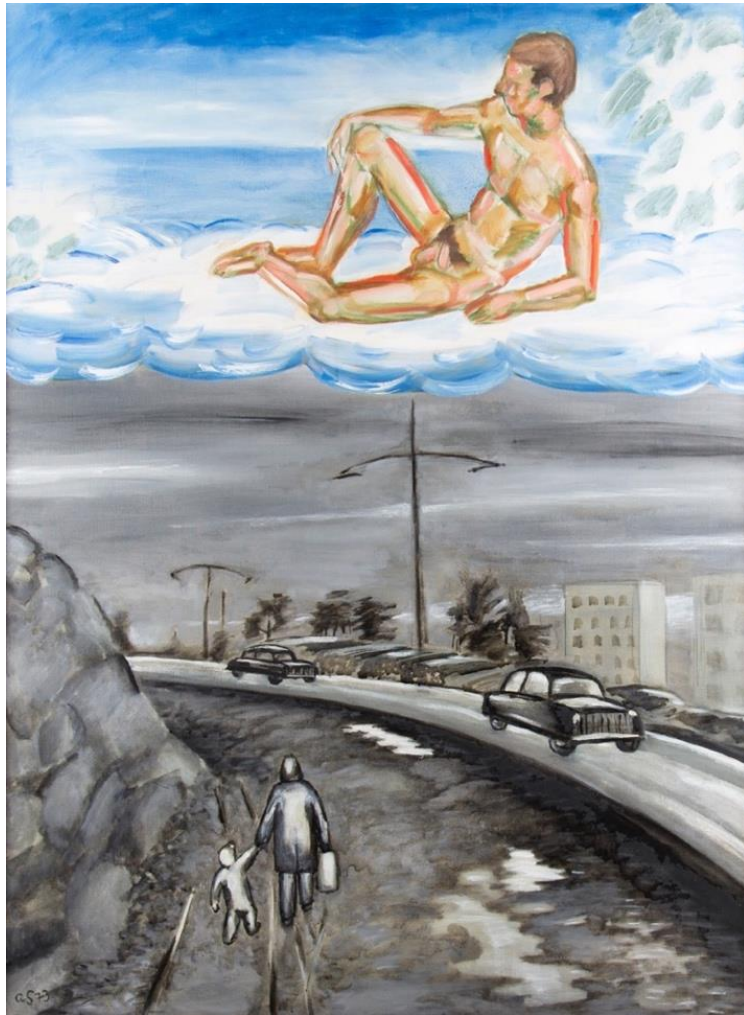

Bild 2. *Barbros drömmar*, Anna Sjö Dahl. 1973. Olja på duk. Tillhör H Lindéns stiftelse.

”If we could look into (mothers) fantasies – their daydreams and imaginary experiences – we would see the embodiment of rage, of tragedy, we would see the machinery of institutional violence wrenching at the experience of motherhood”⁴⁹

Detta verk är uppdelad i två horisontella scener. Den nedre delen utav tavlan närmast åskådarens perspektiv ser vi två individers ryggar. Med hjälp av storleksskillnaden kan vi denotativt urskilja individerna som vuxen och barn, Den vuxna individen har på sig varma kläder, i deras högra hand bär dem en rektangulär form, en portfölj eller papperskasse? I den vänstra handen drar dem med sig barnet klädd i overall, vilket konnotativt är kopplat till barnkläder. Den vuxne går målmedvetet framåt och har sin blick mot horisonten, medan den andra vrider sig något när

⁴⁹ Rich. 2021. Sida 291.

dem blir framdragen av den vuxne. De går på en smutsig väg med slask eller vattenpölar, till vänster om paret höjer sig en klippa, till höger om dem kör två bilar på en smal bilväg emot oss och visar åskådaren att dem har ingenstans att gå förutom framåt längst med vägen och klippan. Förbi vägen ser vi lägenhetshus, träd och lyktstolpar. Himlen är mulen och är lika grå och blek som resten utav bilden, inga starka former utav moln går att se, istället döljer molnen himlen och solen som skulle kunna ge värme och färg till paret vid vägen. Färgerna här är en blandning utav nyanser av grå och brunt, de två individerna är små och smälts nästan samman med deras omgivning. I den övre halvan utav tavlan befinner sig en naken man som vilar på ett fluffigt moln, man urskiljer honom som en man eftersom hans blottade kön är en direkt symbol till könsidentiteten. Hans kropp dominerar bilden och är betydligt större än de två individerna längst ner. Hans blick är något vänd bort från åskådare och verkar blicka ut mot horisonten som här är en klarblå himmel och ett lika vackert hav. Denna man och hans omgivning är separerad ifrån den första scenen då de grå och bleka bruna färgerna i den första beskrivna scenen är här utbytt med lätta och starka färger. Molnet han sitter på är i klara vita och blåa nyanser och kontrasterar med mannens kropp som är målad med starka gröna, bruna, och röda penseldrag som får honom att skarpt sticka ut från sin omgivning. Tecknen för denna tavla är alltså de tre individerna, de två bakgrunderna dem är uppdelade i, färgerna och kontrasten (samt saknaden av kontraster).

Namnet Barbro i titeln är ett kvinnonamn, en symbol för en kvinna, vilket ger konnotationen att en kvinna bör vara avbildad i tavlan. Mannen i molnet är troligtvis inte Barbro, då en man vanligtvis inte har ett kvinnligt namn. Individerna i den nedre scenen är svårare att urskilja då de är klädda i tjocka och hyfsat könsneutrala vinterkläder. I en tuschteckning av Sjö Dahl med samma namn och motiv från Liljevalchs katalog ser vi den vuxna i en längre rock och ett spetsigt huvud likt hur en själ skulle formas på en hjässa, vilket konnoterar mer till kvinnokläder än oljemålningens kläder.⁵⁰ Därefter kan en urskilja den vuxna gestalten som en kvinna, som högst troligtvis kan vara Barbro. Barnet hon drar med sig kan vara hennes barn, en kvinna som håller i ett barn konnoterar dem flesta med en familjär relation som mamma och barn. Prylen hon håller kan som sagt antingen ses som en portfölj: en symbol att Barbo har ett arbete, eller en papperspåse: symbol att hon har handlat. En portfölj/påse är ett ikoniskt tecken som även har symboliska meningar, men då det inte går att urskilja vad formen är, fungerar det istället som en symbol för Barbros arbete, vare sig det är på ett jobb, eller i hemmet. Det går även

⁵⁰ Bergström, Sjö Dahl, Sokolow. 1999. Sida 48.

koppla detta par in i Sjädhals egna liv: Under det tidiga 70-talet var Sjädhall mamma till tre barn, ur utställningskatalogen till "Mitt alternativ- Var Dags Liv" på Konstfrämjandet 1973 beskriver hon sig själv som en hemslavinna med en 14-timmars arbetsdag varje dag, varje vecka, året runt.⁵¹ Så här beskriver Sjädhall om sina minnen ifrån det tidigare åren av 70-talet:

"Nu kom steg för steg kravet på att ta med barnet i samhället, det gick inte längre att ha dem undanstoprade med betjänande mödrar utanför staden. Ur detta utvecklades hela detta komplex som idag benämns barnomsorg."⁵²

I samma sida beskriver hon att männen så småningom tar sig långsamt in i omsorgen för hem och barnen. Det går att symbolisera denna Barbro med unge och plock i handen som den trötta Sjädhall som på 70-talet behövde ta hand om hemmet, handla, släppa av och plocka upp barnen från dagis på hennes arbetsdagar.

Men vad är då Barbros drömmar? Att befinna sig vid en dyster grå väggkant släpandes på en unge kan nog inte ses av många som en dröm, men som tidigare förklarat beskriver Rich att mödrskapet vara det absoluta målet/drömmen för en kvinna i samhället, den gråa scenen vi ser är Barbros verklighet och den dröm som samhället givit henne har blivit sanning. Den övre bilden som hennes dröm då mannen är omringad av moln, likt i en serietidning när en figur har en molnliknande bubbla över sig som omringar vad figuren tänker på.⁵³ Den skulpterade nakna manskroppen kan symbolisera Barbros sexualitet, eller kompletteringen av en pappa/make för att fullborda den nukleära familjen, en hemlig dröm hon skapar upp i huvudet när hon går på den dystra vägen som ska vara hennes absoluta dröm. Den nakna mannen som bekvämt sitter på sitt moln kan även vara en parafra till *Adams skapelse* av Michelangelo, med konnotationer till det religiösa: den upplysta mannen som väcks till liv utav Gud. Denna man Barbro har drömt upp sitter nonchalant, han är bokstavligen upphöjd ifrån vardagen, fränkopplad från det oglamorösa vardagslivet genom valörer, kontraster, och storlek. Detta ger konnotationer att det är mannen som har tagit över guds plats då det är han som har skapat samhället – men deltar inte i den. Drömmen i molnet kan kopplas som avund till mannen, där det är han som styr och bestämmer, men inte behöver släpa på en unge genom slask efter jobbet/ handla och ta hand om hushållet. Likt bilarna som följer en infrastruktur skapat av män ser vi Barbro och hennes barn följa vägen byggt för dem, illa tvingade att följa den.

⁵¹ Sjädhall. *Anna Sjädhall: Liljevalchs konsthall: [23 januari-28 februari 1999]* ur avsnittet *Var dags liv*. Sida 97.

⁵² Sjädhall. *Anna Sjädhall: Liljevalchs konsthall: [23 januari-28 februari 1999]* ur avsnittet *Detta 70-tal*. Sida 83.

⁵³ Neil Cohn. *Beyond Speech balloons and Thought Bubble: The Integration of Text and Image*. Ur *Semiotica*. 2013(197). Sida 6-7.

Platsen som den nakna mannen tar upp i tavlan sätter honom i fokus. I Rich bok berättar hon om två typer utav mödraskap: en institutionaliserad, styrd av utomstående makter utanför mammans kontroll, och ett potentiellt mödraskap där mamman har kontroll över sitt barns uppfostran.⁵⁴ Inte längre behöver Barbro vara hemma och ta hand om barnen, nu ska hon även till jobbet för att sedan gå hem och ta hand om dem. Makten över sitt liv och sitt barn har hon inte, istället är det mannen/pappan som bär den. Som tidigare nämt hjälpte den feministiska rörelsen kvinnor som Barbro att lättare kunna arbeta genom till exempel dagis. Dock verkar det bara ha lett till mer Arbete.

När Sjödahl målade *Barbros drömmar* hade hon inte ännu kommit i kontakt med kvinnorörelsen i Sverige. Skepticismen om kvinnans roll i samhället var inte något nytt som introducerades till kvinnor utav rörelsen på 60-talet, utan var en plattform för kvinnor att komma i kontakt med likasinnat folk och ge dem en plats för att kunna yttra åsikter. När Sjödahl väl kom i kontakt med dem 1973 beskriver hon att rörelsen ville väl och hade en positiv anda, men att det redan då fanns mycket gräl och ”politiskt käbbel” inom rörelsen, som ökade under åren.⁵⁵

⁵⁴ Rich. 2021. sida 61.

⁵⁵ Sjödahl. *Anna Sjödahl: Liljevalchs konsthall: [23 januari-28 februari 1999]* ur avsnittet *Detta 70-tal*. Sida 83.

3.3 Konstnären som tonårsmorsa

Bild 3. *Konstnären som tonårsmorsa*, Anna Sjö Dahl. 1979. Olja på duk. Tillhör statens konstråd.

Vi ser ett stökigt sovrum i ett linjärt perspektiv. Väggarna är målade med en stark blå nyans, med ser något smutsiga ut med de bruna och gula penseldrag som drar sig längst med väggarna. Två affischer är klädda på väggen som avbildar två medlemmarna från det amerikanska hårdrocksbandet Kiss. Rummets golv har en skinande gul färg, i det högra hörnet en obäddad säng, en byrå till vänster som väller ut kläder. Papper, vinylskivor, kläder, och tre byster av en gubbe ligger utspridda runt rummet. De skarpa färgerna rummet är målad i samt stöket runt omkring ger en känsla av kaos. Inga fönster syns, bara en dörr bredvid affischerna där en tjej med ryggen vänd klädd i grå, löst hängande byxor och matchande tröja med en turkos väska. Hon är i akten att lämna rummet där hon möter en annan flicka med liknande drag, vi kan se hennes ansikte men är endast målad med två prickar och ett böjt streck och tittar glatt mot tjejen med väskan. I center av bilden står en kvinna klädd i en mörkbrun klänning med krage med med armarna utdragna, hennes kropp är stel och platt med rektangulära former, till skillnad från

flickorna vid dörren som har mer mjuka former. Tecknen i denna tavla är de starka färgerna, kvinnan i mitten, de två ungdomarna, stöket i sovrummet, affischerna, de tre bysterna, och tavlans kolorit.

De tre identiska bysterna på golvet avbildar Martin Luther, denna man har dykt upp i andra verk utav Sjödahl, bland annat *Gammal och ny kunskap* från 198. Elisabeth Haglund beskriver i *Konst och Vetenskap* (1982) att hans närvaro ska ge konnotationen med en karl som är fränkopplad från det naturliga, samt att Luther *kan* vara en symbol för Sjödahls skepticisism mot kyrkan och kristendomen.⁵⁶ Affischerna med KISS medlemmarna ger en antydning att denna tonåring kanske inte är särskilt religiös då hårdrocksbandet fick stark kritik ifrån kyrkan och vuxna att vara emot kristendomen och till och med satanistiskt. Luthers närvaro kan istället vara symbolik för att dottern precis som Luther är mer fokuserad på saker i livet mamman finner arbiträrt och motsägelsefullt mot hennes egna uppfattningar, vilket ger konnotationer om att mamman kan känna sig alienerad från dotterns liv. Från 50 till 70-talet ändrades musikvärlden drastiskt. Artister populära bland ungdomarna som The Beatles, vars låtar öppet sjöng om droger, samt Elvis Presley berömda höftskakning väckte stor kontrovers bland föräldrar om vad för budskap de gav ut till ungdomen, många fann den nya musiken en oroväckande varning om vart världen var på väg.⁵⁷ Kiss var ännu ett band i denna moralhets under 1900-talet senare hälft med deras smink och tajta spandexkostymer.

Kvinnan i mitten av rummet med hennes utsträckta armar går att tolka som att hon antingen vill gömma kaosen ifrån åskaren, eller besekrat dra upp armarna för att visa upp sitt barns stök. Med Luthers byster strödda på golvet kan man möjligtvis koppla hennes pose med Kristus korsfästning, ”Det här är mitt kors att bära” så att säga. Hennes ansikte är en parafras till *Kvinnan med blå krage* av Pablo Picasso. Mammans avbildning som en skapelse av Picasso, ger konnotationerna om den manliga konstvärlden då Anna Sjödahl under tavlans skapelse var både konstnär och ”tonårsmorsa” kvinnan kan då tolkas som ett självporträtt. Förutom att offentliggöra det osynliga arbetet som tillkommer med mödrskapet och kritisera kvinnans roll, gjorde Sjödahls verk även ofta motstånd mot konstkonventioner och kritiserade det manligt

⁵⁶ Sjödahl, *Konst och Vetenskap*. 1982 .Sida 15-16.

⁵⁷ Björn Horgby. *Rock och uppror: amerikansk, brittisk och svensk rockkultur 1955-1969*. Stockholm: Carlsson, 2007. Sida 256-258.

centrerade normer som medföljde i konstvärlden.⁵⁸ Motsägelsevis valde Sjö Dahl att avbilda sig själv som en av Picassos verk, och ger en av de största konstnärerna i historien en plats i hennes verk. Detta kan vara en symbol för att sätta in mamman i konstvärlden, men ger också konnotationerna att hennes syn på sig själv och hennes plats i konstvärlden är centrerad av en mans tolkning av en kvinna. Är det kritik om hur en kvinna enbart kan få plats i konstvärlden om hon är en musa eller följer de satta konstkonventioner skapt utav män? Eller vill hon visa hur hennes blick av sig själv har ändrats på grund utav de utmaningar mödrskapet ger, där hennes individualitet blir utbytt till rollen mor, och hennes identitet som konstnär nu presenteras som en deformerad representation av sig själv? Den senare tolkningen går mer överens med verkets överliggande tema, och kopplar hennes konstnärsroll med rollen som mamma. Men om en utesluter den första tolkningen på grund av att den inte har med modersrollen att göra, skulle stödja fördomen att kvinnan alltid måste vara anknuten till identiteten mamma.

Ansiktet till flickan som lämnar rummet kan vi inte se, hennes kläder och hår är näst intill identisk med flickan hon möter upp, det enda som differentierar henne är den turkosa väskan. Denna färg ser vi utspridd här och var i sovrummet och kan tolkas som en koppling till henne och sovrummet. Flickan med ansiktet kan även vara en dotter till ”konstnären” Men det simpla ansiktet som efterliknar en ”smiley” kan signifiera en viss anonymitet mellan konstnären och flickan, detta kan alltså vara en vän till dottern som konstnären inte känner tillräckligt mycket för att kunna avbilda henne. Detta stödjer teorin om att mamman känner sig bortstött ifrån sitt barns liv.

Den obäddade sängen är ett återkommande motiv i Sjö Dahls verk. Under hennes utställning 1973 på Konstfrämjandet i Stockholm *Var dags liv: Mitt alternativ* möblerade Sjö Dahl en av rummen i konsthallen dekorerad som ett stökigt sovrum, där den obäddade sängen och en stökig byrålåda har huvudrollerna i installationen *Den obäddade sängen*.⁵⁹ Då det centrala temat i utställningen handlade om utmaningarna och hindren att vara konstnär och ensamstående mamma, förklarar Sjö Dahl i en intervju att hennes utställning framkallade andra starka känslor om mödrskapet och kvinnoroller. Sjö Dahl kommenterade att hennes installation väckte ilska bland många åskådare, inte minst kvinnor och den äldre generationen. I hennes egna ord:

⁵⁸ Bergström, Sjö Dahl, Sokolow. 1999. sida 24.

⁵⁹ Wadstein Macleod. 2014. Sida 390-391.

”De hade väl ägnat sig mycket åt att plocka grejor i lådor. Några var kanske bara störda i sina konstkonventioner.”⁶⁰ *Konstnären som tonårsmorsa* kan dras som en fortsättning av temat från hennes utställning. Trots allt arbete mamman lägger ner för att ta hand om en familj förbises det av både omvärlden och barn. Att bolla med att vara ensamstående förälder: bidra ekonomiskt, vara närvarande emotionellt, städa, handla, och samtidigt vara konstnär, vilket har lett till en distansering från sina barn, tillslut blir hon överväldigad, väggen och golvet starka färger upphöjer hennes överväldigande känslor av instängdhet, där den enda utväg ifrån kaoset är blockerad av sitt barn.

⁶⁰ (Anonym författare) *Var dags liv. Ett samtal med Anna Sjödahl*. Synpunkt nummer 4, 1973. Sida 9.

3.4 Rebirth from the Motherpot

Bild 4. *Rebirth from the Motherpot*, Monica Sjöö, Olja på duk. 1986.

Löv sticker symmetriskt upp ifrån den nedre kanten och ramar in tavlan. En dekorerad skål befinner sig i mitten fylld med en röd vätska. En häst, uggle, fjäril och fågel, möjligtvis en duva. Olika mänskliga skepnader befinner sig även i bilden. Två kvinnor med svepande hår som döljer deras kroppar. En skepnad med horn och ett ljus, ett par ögon utan kropp som tittar på åskådaren. I mitten befinner sig en cirkel som avbildar ett barn och en vuxen, var en linje sträcker sig ifrån cirkeln ner till en skål fylld med röd vätska, till skillnad från resten utav tavlan är dessa individer målade mer realistiskt, kanske att ett fotografi har varit referens. Bakom dem sträcker sig en blomliknande växt ut, samt ett kroppslöst huvud med horn. Färgerna i tavlan är tydligt uppdelade, den vänstra delens bakgrund har en röd horisont med den gula fjärilen och solrosen, samt befinner sig bara djur och växtligheter här. Löven på denna sida har klara gröna färger. Den vänstra sidans horisont är mörk, med figurer målade i mer mörka, blå nyanser, löven till höger börjar mörkna och gula.

Sommaren 1985 var Sjöo på semester i Frankrike med hennes yngsta, femtonåriga son Leif, en 26 augusti träffades han av en bil och omkom 30 timmar senare.⁶¹ 1987 går hennes äldsta son Sean bort av cancer vid 28 års ålder. Efter hennes söners bortgång stannar Sjöo upp sitt målande i flera år, *Rebirth from the Motherpot* är en av få verk hon skapar under denna period.

Det gråtande ansiktet i mitten av tavlan avbildar Leif. Hans ansikte dyker upp i många utav Sjöos tavlor efter sin bortgång, alltid med samma mjuka, vilande uttryck. I sin bok "*Return of the Dark/Light Mother or New Age Armageddon*" *Towards a Feminist Vision of the Future*" skriver Sjöo att sin son ansiktsuttryck var helt och hålet lugn och fridfull efter krocken. Kanske är det detta ansiktsuttryck som återkommer om igen i hennes tavlor. Den mer realistiska bilden avbildar troligtvis också sin son när han var ett småbarn då det stämmer överens med de beskrivningar jag har hittat om Leif.⁶²

I Mor och Sjöos bok kopplar dem krukmakeri med femininet genom historien.⁶³ Enbart kvinnor kunde använda ugnar som bakade bröd och brände krukor, som symboliserade kvinnans gravida mage.⁶⁴ Krukan är alltså en ikon för en kruka, men även en symbol för kvinnans arbete, fertilitet, och födsel. Med detta i åtanke symboliseras krukan som en mage/livmoder, och den röda vätskan kopplas som blod från livmodern/ blodsbandet mellan mamma och barn, bilden på Leif väller ner i detta blod som binder samman honom med symbolen för födsel. Bladen som ramar in bilden på unga Leif liknar en lotusblomma, dess närvaro mellan Leif och krukan konnoterar med dess symbolik från hinduismen med återfödelse och "purity"⁶⁵ vilket Sjöo använde när hon beskrev sin son i hennes dikt *Lament For My Dead Son*.⁶⁶ Duvan kan möjligtvis representera "The Great Mothers" eviga kärlek som Mor och Sjöo beskriver i deras bok.⁶⁷

⁶¹ Monica Sjöo. *Lament For My Dead Son*. Publicerad i Pipes of Pan: Pagans Against Nukes.Nr. 21 November 1985. Sida 3.

⁶² Mor Sjöo. 1991. Sida 20.

⁶³ Mor, Sjöo. 1991. Sida 37.

⁶⁴ Mor, Sjöo. 1991. Sida 36.

⁶⁵ Många referenser i denna analys kommer ifrån Sjöos egna manifest och poesier. För att kunna förmedla så mycket av Sjöos egna ord och tankar så precist som möjligt, har jag valt att inte översätta vissa ord ifrån engelska, då översättningar kan lämna ute kontexten från språket det originellt skrevs ifrån.

⁶⁶ Mor, Sjöo. 1991. Sida 121.

⁶⁷ Mor, Sjöo. 1991. Sida 78.

I samma dikt undrar hon varför ”The Dark Mother” har tagit Leif ifrån henne.⁶⁸ Denna moder kallar Sjöo vanligtvis för ”The Dark/Light mother” i hennes texter och konstverk och är två sidor av samma mynt och är ett samlingsord för den starka natur och gudinnekraften/entiteten som ger och tar liv, och ses varken som en ondsint eller god varelse, utan en nödvändig del utav livet likt årstider. Den mörka/ljusa halvorna i tavlan symboliserar ”The Dark/Light Mother” som tog Leif ifrån Sjöo. Hon brukar ofta kopplas med horn då det efterliknar en halvmåne.⁶⁹ Solrosen, fjärilen, och hästen har en mer daglig anknytning, medan den högra sidan mer nattlig med ugglan, individen med hornen vilket kan representera ”The Dark/Light Mother”. Leif bär även ett par horn, som även liknar en nymåne som ramar in en cirkel, likt modersgudinnan Hathor från den egyptiska mytologin, samt ”The Dark/Light mother”

Skildringen av mödrskapet här är mer konceptuellt till skillnad från ta andra tavlorna som visar mor och barn på en och samma plats. I denna tavla får vi se hur Sjöo skildrar mödrskapet när barnet inte längre lever. Väner beskrev att Sjöo arbetade igenom tankar och känslor genom sin konst, detta kan vara en förklaring till att de få målningarna hon gjorde efter sina barns bortgång avbildade dem. Mödrskapet vi får se här är högst troligtvis Sjöos process över Leifs död, och att relationen mellan mamma och barn och mödrskapet inte slutar efter ett barn går bort.

”I have come trough this still loving this beautiful earth, our Mother. I have now returned to painting and writing, exhibiting and traveling.”⁷⁰

⁶⁸ I denna dikt beskriver hon bilen som tog Leif liv som en produkt utav ”maskinen”, en patriarkal uppfinning.

⁶⁹ Mor, Sjöo. 1991. Sida 23.

⁷⁰ Mor, Sjöo. 1991. Sida 20.

4. Diskussion och Slutsatser

Uppsatsens syfte var att undersöka situationen för mödrar i Sverige under 1970-till-80-talet genom bildspråket från Sjöö och Sjädhals verk, samt genom deras personliga liv. Uppsatsens frågeställningar var: 1. Hur skildrar konstnärerna mödraskap? 2. Vilket syfte fyller skildringen av mödraskapet i verken? 3. Vad kan konstverken säga om mödraskapet under 70-80-talet i Sverige. I Diskussionen kommer dessa frågor besvaras i samma ordning.

Slagordet från den svenska feministiska rörelsen ”Det personliga är politiskt” blev något av en röd tråd under undersökning. Både Sjöö och Sjädhall var pragmatiska konstnärer då de integrerade sina egna upplevelser om mödraskapet inom dessa konstverk för att upplysa och kritisera sociala strukturer i samhället, men bildspråket de använde har starka differenser: Mammorna i Sjädhalls verk befinner sig i realistiska vardagssituationer, ofta med en surrealistisk och humoristisk tvist liksom den nakna mannen i molnen som flyter passé över Barbros utmaningar, och tonårsmorsan som är så överväldigad att hon har dekonstruerats till en kubistisk karikatyr av sig själv. Sjädhalls skildring av mödraskapet är personlig, relaterbart, och ibland komisk, hon överdriver det vardagliga och normala för att fråga betraktaren: borde det vara så här? Då Sjädhall avbildade vardagssituationer, gjorde Sjöö storslagna verk som visar mödraskapet på en konceptuell nivå. I *Birth and The struggle of Liberation* sätts mödraskapet i kontext till världen, solen som omfamnar mammas och barns första möte ger en känsla av lycka och värme, samtidigt som världen detta barn har introducerats till är fyllt med konflikt och fasor. Samtidigt som mamman har en enorm kraft att skapa ett nytt liv, har hon inte makten att styra liv helt och hållet. I *Rebirth from the motherpot* framför Sjöö sin egna uppfattning om den mer spirituella sidan utav mödraskapet, hur entiteten och identiteten modern finns före och efter ett barns liv.

När jag började denna uppsats antog jag att mer information skulle finnas om just relationen mellan barn och mamma i verken, men fann att både Sjädhall och Sjöö skildrade mödraskapet främst genom moderns syn om sin och sitt barns tillvaro i världen, vilket oftast presenterades som en negativ situation. Detta ska dock inte uppfattas som att konstnärerna enbart hade illa att säga om sina upplevelser som mödrar, i texter av Sjöö och Sjädhall fanns även mycket gott som nämndes om deras relationer med sina barn, samtidigt som de påpekar hur de vill göra det bättre för dem alla.

Varför valde konstnärerna då att skildra mödrskapet på detta vis? Vilket syfte uppfyller det? Att avbilda en glad mamma med ett glatt barn i en glad situation skulle dessvärre inte kunna signalera åskådaren om mödrskapets utmaningar på grund av ett kontrollerande manssamhälle. Enligt Rich är ilska/missnöje en tabu känsla i det institutionaliserade mödrskapet.⁷¹ Eftersom en mamma ska ha obeskrivlig kärlek kan det därav inte samexistera med ilska, Rich påstår därefter att ilska är ett medel kvinnor kan använda för att göra motstånd mot institutioner. Att bryta normer och skildra tabu ämnen var Sjöo och Sjödahl inte blyga att påpeka i sina liv och verk. Sjöös konstverk *God Giving Birth* (1968) skapades tidigt i hennes karriär, men blev högst troligtvis hennes mest kontroversiella. Verket avbildar en tydlig feminin kropp med en barns huvud som sticker ur hennes könsorgan. Detta verk fick stark kritik och Sjöo hamnade nästan i den brittiska domstolen, anklagad för blasfemi. Detta bemötande avskräckte dock inte Sjöo, istället fortsatte hon utmana konventioner i hennes konst, då hon hade funnit vad som väckte starkast känslor. I Sjödahls fall berättar hon i Liljevalchs katalog om en klasskamrat till Sjödahl på 60-talet sade att han kunde tänka sig att vara otrogen, men att alltid vara trogen till konsten, Sjödahl svarade att hon aldrig skulle vara otrogen i sitt liv- däremot skulle hon alltid vara otrogen i konsten, vilket jag anser efter att ha undersökt hennes stämmer väl, ett gott exempel är de verk som har undersökts i denna uppsats, samt hennes installation *Den obäddade sängen*.⁷²

Då de tre första verken i analysen kunde kopplas med dess samtid, var *Rebirth from the Motherpot* däremot svår. Då Sjöo anklagar "maskinen" för att ha tagit sin sons liv, finns det ingen direkt konnotation i bild 4 till "maskinen" och blev skapad huvudsakligen för att processa sin sons bortgång, inte för att upplysa något samhällsproblem under hennes samtid. Mödrskapet i bilden är det som sagt inte en fysisk mamma och barn-relation vi får möta, utan är kopplad med Sjöös gudinnefeminisms koncept om spirituella naturmödrar. Då det visar gott om symbolik kopplat till hennes religion och new-age rörelsen som startade under 70-talet och spreds till Sverige och Storbritannien, är tavlan lika personlig i den moderliga aspekten. Därav kan inte något sägas om det allmänna mödrskapet, kvinnorörelsen i Sverige m.m som inte skulle kännas påtvingat samt nedvärdera Sjöös personliga koppling med verket. Alltså kommer *Rebirth from the Motherpot* att uteslutas när tredje frågeställningen besvaras i helhet.

⁷¹ Rich. 2021. Sida 110.

⁷² Sjödahl. Ur *Anna Sjödahl: Liljevalchs konsthall: [23 januari-28 februari 1999]*. 1999. Sida 24.

Dessa tavlor skapades av två mödrar och konstnärer, påverkade av deras egna upplevelser talar dem genom verken om mödrar/kvinnor som inte har full makt över sina kroppar och liv. Sjödahl visar detta genom korta scener från vardagsliv, medan Sjöö visade mödraskapets samband till den komplicerade globala strukturen kallad maskinen. Uppenbart är det att Sjöö och Sjödahl hade likartade tankar om livet, men gick olika vägar när dem uttryckte sig i konst och agerade för att förbättra livet för mödrar och barn. Då deras konst inte kan tala för varenda kvinna i Sverige, skvallrar deras verk om en tid då ett samhälle har nått en sorts brytningspunkt. Under min undersökning om 70-80-talet fann jag att i stort sett allt ifrågasattes: Industrialiseringen och dess påverkan mot miljön, alltmer protesterade mot krig- likt Sjöös aktivism mot Vietnamkriget, kampen mot atomkraft på 70-talet i Sverige m.m: Industrialiseringen hade vänt upp och ner på världen. Kvinnans roll var ännu en effekt av detta då hon nu kunde, även ofta behövde ta sig ut till arbetslivet, men de gamla genusrollerna, att hon måste till slut bli mamma och ensam uppfostra barn, ta hand om hushåll, och underhålla maken, var kvar. Sjöö och Sjödahl berättar i sina verk om mödrar och kvinnor trötta på att inte ha kontroll över sina liv, och likt hur de andra aktivister nämnda agerade för att få ändring: agerade Sjöö och Sjödahl genom bland annat sin konst för att få sina röster hörda.

Som jag visste när jag började denna uppsats, skulle jag inte kunna omfatta varje kvinnas upplevelse med mödraskap. Denna uppsats mål var att se mödraskapet ifrån Sjöö och Sjödahls perspektiv. Då jag har fått en inblick till dessa konstnärers upplevelser vill jag inte påstå att jag har till fullo förstått deras liv, då jag inte har levt dem.

5. Sammanfattning

I Denna uppsats undersöks svenska konstnärer Monica Sjöo och Anna Sjödahls verk som skildrar mödrar, med syfte att undersöka kvinnors och mödrars roll i samhället och konstvärlden. Tidsperiod och plats är begränsad mellan tidigt 1970-tal, till slutet av 1980-talet i Sverige, även Storbritannien och USA nämns för att sätta Sverige i ett rumsligt kontext. De primära frågeställningarna för uppsatsen är följande: 1. Hur skildrar konstnärerna mödraskap? 2. Vilket syfte fyller skildringen av mödraskapet i verken? 3. Vad kan konstverken säga om mödraskapet under 70-80-talet i Sverige. För att besvara dessa frågor har konstnärernas professionella och personliga liv granskats, som en ingångspunkt till tidsperioden.

Undersökningen är en kvalitativ analys, därav består materialet utav fyra verk, två vardera konstnär. I Forskningsöversikten framförs tidigare forskning om Anna Sjödahl och Monica Sjöo, den feministiska rörelsen i Sverige, samt kvinnors och mödrars positioner i konstvärlden. Mödraskapet är ett teoretiskt begrepp för denna uppsats, där författaren Adrienne Rich bok *Of Woman Born: Motherhood as an experience and institution* från 1976 användes huvudsakligen för teorin, men även andra kvinnliga författares teorier användes som stöd. Att urskilja symboler ur verken och koppla dem med dess samtid är en vital del utav denna uppsats frågeställning och undersökning, därav har semiotiken används. Utgångspunkten för metoden har varit Malin Hedlin Hayden och Sonya Peterssons antologi *Semiotik: Teoretiska tillämpningar i konstvetenskap*. En bakgrund ges till den allmänna situationen för kvinnor i Sverige under tidsperioderna, samt en kort biografi till respektive konstnär. Undersökningen är uppdelad i fyra delar, där varje verk undersöks individuellt, först *Birth and the struggle for liberation*, sedan *Barbros drömmar*, *Konstnären som tonårsmorsa*, *Rebirth from the Motherpot* i kronologiskt ordning till när de skapades. I undersökningarna letas symbolerna ut från verken, för att därefter finna dess konnotationer och denotationer, med mål att besvara frågeställningarna. I Diskussion och slutsats granskas resultaten från undersökningen, där frågeställningarna besvaras. Slutsatsen är att konstnärerna visar mödrars frustrationer att inte ha helt kontroll över sina egna kroppar och liv, då det styrs av utomstående folk och lagar.

7. Litteraturförteckning

Trycka Källor och Litteratur

Berg, Ann. Moore, Liz. Sjöo, Monica. *Towards a revolutionary feminist art*. Bristol, 1972.

Bergström, Per . Sjö Dahl, Anna. Sokolow, Paulina. *Anna Sjö Dahl: Liljevalchs konsthall: [23 januari-28 februari 1999]* Stockholm: Liljevalchs konsthall, 1999.

Budd, Amy. Widoff, Jo. *Monica Sjöo: The Great Cosmic Mother*. Stockholm: Moderna Museet, 2023.

Chadwick, Whitney. *Women, Art, and Society*. 5:e upplagan. London; Thames & Hudson, 2012.

Elgán, Elisabeth. *Att ge sig själv makt: Grupp 8 och 1970-talets feminism*. Göteborg: Makadam, 2015.

Friedan, Betty. *The Feminine Mystique*. Harmondsworth: Penguin, 1965.

Glaser, Elaine. *Motherhood: A Manifesto*. London: Fourth Estate, 2021

Horgby, Björn. *Rock och uppror: amerikansk, brittisk och svensk rockkultur 1955-1969*. Stockholm: Carlsson, 2007.

Judah, Hettie. *How to not exclude Artist Mothers (and other parents)*. London: Lund Humphries, 2022

Klein, Viola. Myrdal, Alva. Mystedt, Britt-Marie. *Studiehandledning till Kvinnans två roller av Myrdal – Klein*. Stockholm: Tiden, 1957.

Liss, Andrea. *Feminist Art and the Maternal*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 2009.

Mor, Barbara. Sjöo, Monica. *The Great Cosmic Mother: Rediscovering the religion of the earth*. Andra utgåvan 1991. San Fransisco: Harper & Row. Först publicerad 1987.

Myrdal, Alva. Myrdal, Gunnar. *Kris i befolkningsfrågan*. Omtr. Nora:Nya Doxa. 1997.

Nyström, Anna. *Konstfeminism: Strategier och effekter i Sverige från 1970-talet till idag*. Stockholm: Atlas, 2005.

Rich, Adrienne. *Of woman born: motherhood as experience and institution*. Northon paperback edition. New York: W.W. Northon & Company, 2021. Först publicerad 1976.

Sjödahl, Anna. *Konst och Vetenskap*. Stockholm: Arbetslivscentrum, 1982.

Sjödahl, Anna. Werkmäster, Barbro. *Visst kan tjejer-*. 1973. Stockholm: Rabén & Sjögren.

Sjöo, Monica. *Lament For My Dead Son*. Publicerad i *Pipes of Pan: Pagans Against Nukes*. Nr. 21. November 1985.

(Anonym författare) *Var dags liv. Ett samtal med Anna Sjödahl*. Synpunkt nummer 4, 1973.

Wadstein Maceloid, Katarina. *Den Obäddade sängen: Anna Sjödahl och sjuttioalet*. Artikel i *Tillsammans: Politik, filosofi och estetik på 1960- och 1970-talen*. Redigerad av Anders Burman och Lena Lennerhed. Stockholm: Atlas, 2014.

Digitala källor

Mukhopadhyay, Samhita. *Was Adrienne Rich Anti-Trans?* The American Prospect. April 16, 2012. <https://prospect.org/civil-rights/adrienne-rich-anti-trans/>, hämtad 14-12-2023.

Nathell, Ingrid. *Röda Bönor*. Kulturportal Lund. 1 Maj 2021. <https://kulturportallund.se/roda-bonor/>, Hämtad 16/12-2023

Neil Cohn. *Beyond Speech balloons and Thought Bubbles: The Integration of Text and Image*.
Ur *Semiotica*. 2013(197). Tufts University.
https://www.visuallanguagelab.com/P/NC_speechballoons.pdf, hämtad 8/12-2023

Bildförteckning

Bild 1.: *Birth and the struggle for liberation*, Monica Sjöo olja på duk, 1970. Tillhör The Estate of Monica Sjöo. Foto: Albin Dahlström/Moderna Museet.

Bild 2: *Barbros drömmar*, Anna Sjödahl, olja på duk. 1973. Tillhör H Lindéns stiftelse. Foto: Västerbottens Museum

Bild 3: *Konstnären som tonårsmorsa*, Anna Sjödahl. Olja på duk. 1979. Tillhör statens konstråd. Foto: Linköpings universitet.

Bild 4: *Rebirth from the Motherpot*, Monica Sjöo, Olja på duk. 1986.
Monica Sjöo, *Rebirth from the Motherpot*, 1986. Tillhör The Estate of Monica Sjöo. Foto: Albin Dahlström/Moderna Museet.